

Національна металургійна академія України
Кафедра управління проктами

ДОПОВІДЬ
до круглого столу на тему:
«Корупція в студентському середовищі»

Доповідач:
ст. викладач Серьогіна С.В.

Дніпро
2016

В останні два десятиліття слово «корупція» крутиться на мовах майже у всіх. Всі щось про неї чули, щось знають. Всі говорять про неї, але деякі навіть і не бачили її! Однак проблема полягає в тому, що далеко не кожна людина може пояснити, що таке корупція, небагато людей розбираються в самій суті цього терміна. Що ж, поробуем розібратися в цьому явищі. Слово «корупція», що відбулося від латинського «corruptio», в перекладі означає «розтлівати». Цей термін позначає використання якимсь посадовою особою своїх політичних чи інших владних повноважень з метою своєї особистої вигоди, при цьому потрібно відзначити, що подібні дії суперечать законодавству і моральним правилам будь-якої країни світу.

Існує світовий рейтинг антикорупційної боротьби. Чим вище індекс в рейтингу, тим менше хабарництва присутній в цій країні.

Корупція, що руйнує державну систему й зачіпає всі інститути, характерна для країн третього світу, у яких економіка розвинена не кращим чином. Лідерами антикорупційного списку є Нова Зеландія і Сінгапур з індексами 9,3 і Швеція з Фінляндією з індексами 9,2. У цих країнах ніхто з жителів не знає, що таке корупція.

Корупція в Україні такою, як ми відчуваємо її зараз виникла під час переходу держави до товарно-грошового типу відносин на початку 90-х років. Дрібні бізнесмени не скупилися на грошові подачки вищим чиновником для «правильного» рішення потрібних справ і питань. У той же час, корупція є причиною постійного подорожчання товарів і послуг, від чого під ударом знаходиться велика частина населення країни. Таким чином, економіка піддається деградації, що закінчиться вельми плачевно в найближчому майбутньому. Перед корумпованим урядом народ не відчуває ніякого захисту і починає накопичувати в собі образи, що в підсумку може призвести до бунтів і революцій, що в свою чергу може стати фіналом існування країни.

Те що корупція як явище є загальносвітовою проблемою свідчить святкування Дня боротьби з корупцією

День боротьби з корупцією є міжнародним і відзначається 9 грудня по ініціативою ООН. У цього дня навіть є якась подоба гасла, що веде мовлення нам про те, що корупція і успіх – два несумісних поняття. Саме в цей день у Меріді, в мексиканському місті, була проведена Політична конференція високого рівня на тему «Що таке корупція?», Під час якої була підписана Конвенція ООН по боротьбі з цією проблемою. Конвенція зобов'язує держави оголосити хабара, використання бюджетних коштів з метою особистої вигоди і корупційні доходи кримінальними злочинами. Ханс Корелл закликав більше сотні представників країн для установи дня боротьби з проблемою. У цей день у багатьох країнах проходять семінари, походи і демонстрації, зустрічі та конференції, присвячені темі боротьби з корупцією.

Корупція, або чиновницький монополізм, - це використання службового становища в особистих цілях, один з видів тіньової економіки. Корупцією ще називають шахрайством посадових осіб.

У первісному суспільстві плата вождю вважалася нормою. В давньогрецьких державах і республіканському Римі корупція практично відсутня. Але незабаром в римському праві з'являється термін «согупріге» - псувати, підкуповувати, зловживання посадою. Юлій Цезар і імператор Август намагалися боротися з хабарництвом, забороняючи чиновникам приймати золоті вінки від міст і навіть роздаючи виборцям суми з особистих коштів.

Але марно.

У середньовічній Європі службове становище використовується повсюдно. А в Росії в цей же період люди служиві, крім платні з казни, отримують «годування» - плату від зацікавлених осіб. З часом посилюється контроль над діяльністю громадян. А це провокувало чиновників таємно порушувати закон, допомагаючи підданам сховатися від контролю. Першим карати за хабарі став Іван III. Потім Іван Грозний і Петро I ввели смертну кару за хабарництво. А ось при Миколі I корупціонери діяли безкарно. Країни Сходу славилися терпимістю до «дароподношень», але саме там з'явилися перші дослідження корупції. Так, в 1-2 ст. Каутільє, автор трактату «Артхашастра» (в перекладі в санскриті - «Наука про користь»), описав 40 видів розкрадань чиновниками.

Перелом у ставленні суспільства до хабарництва чиновників відбувся лише у XVIII столітті в Західній Європі, коли особисті відносини стали протиставлятися службовим, чиновництво майже втратило можливість втручатися в діяльність держави, а, отже, і вимагати хабарі.

В кінці XIX ст. влада чиновників посилювалася, оскільки посилювалися заходи державного контролю. З іншого боку, з'явився великий бізнес став вимагати від політиків і чиновників захисту його грошових інтересів. А після Другої світової війни з'явилася партійна корупція, коли компанії платили вже не окремим політикам, а в партійну касу.

Спрут корупції охопив всі види соціально-економічних відносин у всіх країнах світу. Політики стали розглядати своє становище як джерело особистих доходів. Так, президента Індонезії Сухарто називали «Містер 10%» за суму хабара для іноземних компаній. У корупції звинувачували прем'єр-міністр Франції П'єр Берегуа і канцлер ФРН Гельмут Коль.

Але як глобальна проблема сучасності, яка гальмує розвиток країн світу, корупція стала розглядатися тільки з 70-х років минулого століття, після скандалу з американською фірмою «Локхід» (для продажу неякісних

літаків фірма давала великі хабарі політикам і чиновникам ФРН і Японії). Останнім часом все частіше посадові особи одночасно займають пости і в державному, і в комерційному секторах економіки. Зловживаючи своїм становищем, вони навіть не приймають хабарі, а просто захищають свої особисті комерційні інтереси.

Корупція залежить від рівня життя в країні, від національної культури і політики уряду. Наприклад, у Китаї, Японії та Сінгапурі, де сильний культ мудрого і чесного чиновника, корупція нижче, ніж у країнах Південної Азії (Пакистан). А причини виникнення корупції в тій чи іншій країні світу можна пояснити формулою:

КОРУПЦІЯ = МОНОПОЛІЯ + СВАВІЛЛЯ - ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Помічено, що корумповані режими нестійкі, тому що не підтримуються громадянами. Прикладом може служити розпад СРСР в 1991 році. Але, парадокс! Не самі громадяни «живлять» хабарників?

Корупція - явище багатопланове, що набуває все нові форми для виживання. За унікальну здатність пристосовуватися до мінливих умов і мутувати корупція нагадує вірус. Тому і для боротьби з нею використовуються численні методи. Наприклад, такі, як підзвітність влади громадянам, введення єдиних фінансових стандартів, дотримання Закону про свободу інформації, видача позик країнам «третього світу» для зниження рівня бідності в них, спрощення податкового законодавства та інші. Але найголовніший метод боротьби з корупцією - це реформи законодавства у державному секторі.

Економісти довели, що боротьба з корупцією дає негайні вигоди у співвідношенні 1:23 в окремій країні і 1:250, якщо боротьба ведеться на міжнародному рівні. Тому напрашується висновок: з корупцією потрібно боротися спільно, «всім миром».

Переходячи до юридичних аспектів боротьби з корупцією в Україні треба зазначити, що основним нормативним актом в цій сфері є Закон України «Про запобігання корупції» від 2014 р. в редакції червень 2016 р. (надалі ЗУ), який визначає

- правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні,
- зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів,
- правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Так згідно з термінологією, запропонованою цим законом

корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Так як, поняття «корупція» є саме змістом поняття «корупційне правопорушення», доцільно розглядати ці два поняття слід в їх зв'язку.

Між тим, корупційне правопорушення закон визначає як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;

Перш за все, зазначимо, що і перше і друге поняття характеризуються спеціальним суб'єктом, а саме, це є особа, яка наділена службовими повноваженнями чи пов'язаних з ними можливостями. Стаття 3-я визначає є коло цих осіб :

1. Суб'єктами, на яких поширюються дія цього Закону, є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови,

секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

є) члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) поліцейські;

и) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

в) представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, які входять до складу конкурсних комісій, утворених відповідно до Закону України "Про державну службу";

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених цим Законом.

Таким чином, суб'єкти кримінального правопорушення поділені на три групи: уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; прирівняні до них та тим чи іншим чином пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків.

Враховуючи тему нашої дискусії саме особи третьої групи є предметом нашого обговорення.

Другою ознакою корупційного правопорушення є те, що воно здійснюється навмисно, «з метою»

А по третє, які саме дії закон визначає як корупційні то єсть сам механізм корупції.

І в даному цензі можливо встановити три форми корупції, при цьому , тільки перша та друга є корупцією в класичному розумінні.

Так, **по-перше**, саме використання службового положення та пов'язаних з ним можливостей задля незаконного збагачення, шляхом одержання неправомірної вигоди.

Закон визначає **неправомірну вигоду** як грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

При цьому, треба зазначити, що законодавець до неправомірної вигоди відносить і **подарунок**, як - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової;

По-друге, корупцією є прийняття неправомірної вигоди.

По- третє, корупцією є саме обіцянка / пропозиція такої вигоди.

Таким чином, неправомірна вигода може бути обіцяна, запропонована та надана.

Під обіцянкою слід розуміти прийняте особою на себе зобов'язання надати вигоду.

Пропозиція – це повідомлення про можливість і бажання надати вимогу.

Надання ж – це саме передача неправомірної вигоди іншій особі тим, чи іншим чином.

Треба зазначити, що обіцянка, пропозиція та надання вигоди через посередника не має значення для визнання таких дій як корупційних.

Наступною ознакою корупції в цензі нашої дискусії є то, що внагорода може бути обіцяна, запропонована та надана як для себе так і іншій особі.

І з цього приводу, важливо визначитись з колом цих осіб. Закон виділяє дві категорії : близькі особи та члени родини.

Близькі особи - особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також - незалежно від зазначених умов - чоловік, дружина, батько, мати, члени сім'ї - особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі; вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять,

невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта;

члени сім'ї - особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Види корупційних злочинів. Аналіз кримінального законодавства через призму зазначених вище положень дозволяє віднести до категорії корупційних злочинів такі суспільно небезпечні діяння, як одержання хабара (ст. 168), зловживання владою або посадовим становищем (ст. 165), перевищення влади або посадових повноважень (ст. 166), посадова підробка (ст. 172), розкрадання державного або колективного майна шляхом зловживання посадовим становищем (ст. 84), винесення суддями завідомо неправосудного рішення (ст. 176), втручання у вирішення судових справ з використанням посадового становища (ст. 176-1), втручання у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, безпеки з використанням посадового становища (ст. 189-3), зловживання військової посадової особи владою чи посадовим становищем (ст. 254) та інші. Власне за описаними вище ознаками корупційним може бути визнано будь-який умисний злочин, який учиняється посадовою особою органу державної влади або органу місцевого самоврядування з використанням влади або свого посадового становища з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або для задоволення інтересів третіх осіб (таких злочинів у чинному КК, а також у проекті нового КК України понад тридцять). При цьому, одна частина з таких злочинів може бути безумовно визнана корупційними, інша - зарахована до категорії корупційних лише з певним застереженням, тобто лише за певних умов їх вчинення.

Так званими безумовно корупційними злочинами є суспільне небезпечні діяння, всі ознаки яких, що вказують на їх корупційний характер, зазначені в законі чи за необхідності випливають з його змісту. До них, зокрема, відносяться одержання хабара (ст. 168 КК), зловживання владою або посадовим становищем (ст. 165 КК), розкрадання державного або колективного майна з використанням посадового становища (ст. 84 КК), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 174 КК), винесення суддями завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 176 КК), зловживання військової посадової особи владою чи посадовим становищем (ст. 254 КК). Ці злочини можуть бути вчинені лише посадовими особами, завжди пов'язані із зловживанням наданих їм влади або посадових

повноважень, завжди вчиняються з корисливої або іншої заінтересованості[5].

Єдине, що заплуते ситуацію з однозначним визнанням окремих із зазначених злочинів корупційними, - це можливість їх вчинення не лише у сфері державного управління та місцевого самоврядування. Йдеться про такі посадові злочини, як одержання хабара (ст. 168 КК) та зловживання владою або посадовим становищем (ст. 165 КК).

Як відомо, чинне кримінальне законодавство (ст. 164 КК) визнає певних осіб посадовими незалежно від сфери їх діяльності. Такими можуть бути визнані особи, які займають відповідні посади чи виконують відповідні функції в органах державної влади, місцевого самоврядування, на державних підприємствах, в установах і організаціях, на підприємствах приватної чи колективної форм власності (у тому числі спільних, кооперативних та інших) тощо.

Такий стан речей у науковій літературі визнається неправильним, оскільки суб'єктом посадових злочинів має бути не просто посадова особа, а публічна посадова особа. Відповідальність за зловживання посадовими особами своїм офіційним статусом має бути диференційована хоча б з огляду на те, що такого роду діяння, вчинювані посадовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, та вчинювані посадовими особами інших установ, підприємств та організацій, посягають на різні об'єкти. На необхідність такої диференціації неодноразово вказували багато вітчизняних учених (О. Я. Светлов, С. В. Трофімов, О. О. Дудоров). Однак, ситуація у цьому плані залишається незмінною, більше того, вона перенесена і в проект нового КК України, в якому зберігся існуючий підхід щодо визначення посадової особи. І якщо не відбудеться принципових змін у цьому питанні при прийнятті нового КК в цілому, то і надалі доведеться керуватися положеннями щодо визначення поняття посадової особи, які закладені у чинному КК, усвідомлюючи при цьому, що сьогоденне законодавче визначення посадової особи «суперечить юридичній природі посадових злочинів».

До так званих умовних корупційних злочинів відносяться злочини, вчинення яких не завжди супроводжується ознакою корупційності - в одних випадках вони мають корупційний характер, в інших - ні. Це, як правило, пов'язано з законодавчим описанням ознак суб'єкта злочину (може вчинятися і непосадовими особами) та суб'єктивної сторони злочину (для наявності складу злочину закон не вимагає корисливої мотивації чи іншої особистої заінтересованості). До цієї категорії корупційних злочинів відносяться, зокрема: порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 80-3 КК), видання нормативних актів, якими змінюються доходи і розходи бюджету всупереч встановленому законом порядку (ст. 80-4 КК),

перешкоджання здійсненню виборчого права (ст. 127 КК); підrobка виборчих документів, приписка або неправильний підрахунок голосів (ст. 128 КК); порушення таємниці голосування (ст. 129 КК); порушення посадовою особою законодавства про референдум (ч. ч. 2 і 3 ст. 129 КК); порушення недоторканності житла громадян (ст. 130 КК), переслідування громадян за критику (ст. 134-1 КК), перевищення влади або посадових повноважень (ст. 166 КК), провокація хабара (ст. 171 КК), посадова підrobка (ст. 172 КК), завідомо незаконний арешт, затримання або привід (ст. 173 КК), примушення давати показання (ст. 175 КК), невиконання судового рішення (ст. 176-4 КК), бездіяльність військової влади (ст. 254-3 КК) – суб'єктивна сторона цих складів злочину не пов'язується з корисливою або іншою особистою заінтересованістю; порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності чи ставлення до релігії (ст. 66 КК), протидія законній підприємницькій діяльності (ст. 155-8 КК), втручання у вирішення судових справ (ст. 176-1 КК), втручання у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, безпеки (ст. 189-3 КК) – суб'єктом цих злочинів можуть бути як приватні, так і посадові особи (вчинення їх посадовою особою утворює кваліфікований склад таких злочинів).

За умов вчинення таких злочинів посадовою особою і переслідування корисливого чи іншого особистого інтересу є всі підстави визнавати їх корупційними.

Особливе місце у питанні визнання того чи іншого злочину корупційним належить даванню хабара. Ця особливість зумовлена трьома моментами: 1) віднесенням законом давання хабаря до посадових злочинів; 2) загальним суб'єктом його вчинення; 3) нерозривним зв'язком давання хабара з одержанням хабара.

Абсолютна більшість авторів, які так чи інакше у своїх роботах (у тому числі дисертаційних дослідженнях) торкалися цього питання, однозначно вважають давання хабара корупційним злочином. Таким чином, давання хабаря визнається злочином, якій безумовно відноситься до категорії корупційних. Така позиція видається спірною, оскільки цьому злочину не властиві щонайменше дві визначені вище ознаки, які характеризують злочин як корупційний: наявність спеціального суб'єкта і можливість зловживання суб'єктом давання хабара владою або посадовим становищем.

Безумовно, давання хабара може бути вчинена посадовою особою з використанням наданої їй влади або своїх посадових повноважень і бути спрямованою для задоволення особистого, у т. ч. і корисливого інтересу. Але й у такому випадку відсутні підстави для безумовного віднесення дачі хабара до категорії корупційних злочинів. По-перше, як уже зазначалось, для цього немає достатніх законодавчих підстав, а, по-друге, вчинення посадовою особою таких дій виходить за рамки складу давання хабара і потребує

додаткової кваліфікації за ст. 165 КК, яка передбачає відповідальність за такий корупційний злочин як зловживання владою або посадовим становищем.

За будь-яких обставин давання хабаря може бути визнана корупційним злочином лише умовно, як це до речі, має місце з визнанням цього злочину посадовим. Сам по собі факт розміщення його у главі «Посадові злочини» не є підставою того, що давання хабара - посадовий злочин у повному розумінні цього слова. Віднесення давання хабара до посадових злочинів обумовлене лише одним моментом - нерозривним зв'язком його з таким посадовим злочином, як одержання хабара. Інакше кажучи, давання хабара, як, до речі, і посередництво в хабарництві, відносяться до посадових злочинів тому, що вони разом з одержанням хабара утворюють необхідну співучасть. Особливість зазначених злочинів (давання хабара і одержання хабара) полягає в тому, що одержання хабара неможливе без його давання, і, навпаки, давання хабара неможливе без його одержання. Ця особливість (нерозривний зв'язок з корупційним злочином) є також підставою для умовного віднесення давання хабара до корупційних злочинів.

Особливістю корупційних злочинів є те, що, з одного боку, будучи об'єднаними за вищезазначеними ознаками в окрему групу злочинів вони можуть бути складовими інших груп злочинів, які утворюються за формальними чи не формальними ознаками. Так, за формальними ознаками (місцем розташування конкретного корупційного злочину у тому чи іншому розділі Особливої частини КК) корупційні злочини можуть входити до більшості із визначених законом категорій злочинів (злочинів проти держави - ст. 66, 80-1, 80-3, 80-4 КК, проти державної та колективної власності - ст. 84 КК, злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина - ст. 130, 133, 134-1 КК, господарських злочинів - ст. 148-7 КК, посадових злочинів - ст. ст. 165, 166, 168, 171, 172 КК, злочинів проти правосуддя - ст. ст. 173, 174, 175 КК, злочинів проти порядку управління - ст. 189-3 КК, злочинів проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я - 227-1 КК, військових злочинів - ст. ст. 254, 254-2, 254-3 КК). За неформальними (змістовними) ознаками корупційні злочини можуть входити до складу економічних, фінансових злочинів, злочинів, вчинюваних організованими злочинними групами (організована злочинність) тощо.

З іншого боку, знову ж таки, будучи об'єднаними за комплексом притаманних лише їм ознак, корупційні злочини за своїм змістом не збігаються із жодним іншим видом злочинів, утвореним як за формальними, так і неформальними ознаками. Це повною мірою стосується і такого виду злочинів, як посадові злочини (глава VII Особливої частини КК України), з якими найчастіше ототожнюють корупційні злочини. Річ у тому, що не всі посадові злочини є корупційними (взяти ту ж халатність, яка за ознаками

суб'єктивної сторони не може бути визнана корупційним злочином, оскільки вчиняється з необережності), і не всі корупційні злочини у свою чергу є посадовими (у розумінні глави VII чинного КК України).

Що стосується корупційної злочинності, то її можна визначити як сукупність зумисних злочинів, учинених посадовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням влади або свого посадового становища з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або для задоволення інтересів третіх осіб.

Корупційну злочинність, як і злочинність загалом, характеризують такі показники як її стан, структура, динаміка. Ці показники корупційної злочинності, а також деякі інші особливості, які її характеризують у кримінологічному плані, розглянуті нижче у розділі, присвяченому рівню, структурі та тенденціям розвитку корупції в Україні.

Розглянуті аспекти не вичерпують повного розв'язання розглядуваної проблеми (окремі з них у вітчизняній літературі висвітлюються вперше, до того ж лише у постановному плані), однак вони з достатньою очевидністю свідчать про незаперечну актуальність їх дослідження в сучасних умовах розвитку нашого суспільства, у тому числі визначення поняття, сутності корупційних злочинів, вирішення питань їх кваліфікації, поняття корупційної злочинності, співвідношення її з іншими видами злочинності тощо.

Висновки:

1. Виділення такого виду злочинів, як корупційні, логічно впливає з чинного законодавства і обумовлено потребами кримінально-правової науки і практики. Зокрема, воно надає можливість більш чітко з'ясувати соціальну та правову сутність корупції і забезпечити комплексний підхід до протидії їй, сконцентрувавши основну увагу на найбільш небезпечних проявах цього явища, якими є корупційні злочини.

2. Корупційні злочини об'єднуються в окрему групу не за формальним розташуванням у системі Особливої частини КК, а за цілим рядом спільних і обов'язкових для всіх їх об'єктивних і суб'єктивних ознак змістовного характеру.

3. Залежно від законодавчого описання їх ознак корупційні злочини можуть бути поділені на два види: 1) так звані безумовно корупційні (всі ознаки, які вказують на їх корупційний характер, зазначені в законі чи з необхідністю впливають з його змісту); 2) так звані умовно корупційні злочини (описання їх ознак в законі свідчить про те, що їх вчинення не завжди має корупційний характер).

Уявлення про особливість корупції в Україні як корупції кризового типу, що вражає не лише державу, а й громадянське суспільство, саму українську націю, обумовлює те, що для ефективної протидії корупції в Україні має бути розроблена адекватна саме цьому типу корупції (а не корупції взагалі) технологія протидії.

Корупція сьогодні в Україні має особливості, які відрізняють її від корупції в розвинутих країнах. Без виявлення цих особливостей не можна розробити адекватні заходи протидії їй. Корупція сьогодні в Україні має ту особливість, що це – корупція кризового типу. Цей тип корупції полягає в тому, що це корупція, яка: а) породжується кризою сучасного українського суспільства (а не лише недосконалістю кримінальної юстиції), б) здатна поглиблювати кризу українського суспільства, маючи властивість зводити нанівець будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи в Україні. У цьому її загроза для національної безпеки України. Це – сьогодні основна загроза українській нації, зокрема політичним, економічним, правовим, моральним, культурним засадам її розвитку. При найближчому розгляді можна побачити, що навіть проблеми, які виникають навколо української мови в Україні мають "корупційний компонент".

Таке уявлення про особливість корупції в Україні як корупції кризового типу, що вражає не лише державу, а й громадянське суспільство, саму українську націю, обумовлює те, що для ефективної протидії корупції в Україні має бути розроблена адекватна саме цьому типу корупції (а не корупції взагалі) технологія протидії.

На наше переконання, цього поки що немає в Україні. Та діяльність в протидії корупції, яка має місце сьогодні в Україні є неадекватною сучасній "українській" корупції. Вона зводиться до "сліпого" маніпулювання змінами у законодавстві (що має вигляд його вдосконалення) і хаотичних дій у "вдосконаленні" інституцій кримінальної юстиції ("правоохоронних органів"). Більш ніж десятилітній досвід такої протидії свідчить про її безплідність. Отже, неврахування закономірностей існування корупції кризового типу в Україні приводить таким чином до волюнтаризму (зокрема законодавчого волюнтаризму, а також політичного волюнтаризму, який проявляється у безсистемному реформуванні інституцій кримінальної юстиції) у протидії цій корупції.

Аналіз практики протидії корупції в Україні вказує на те, що ця протидія не заснована на адекватних уявленнях про корені корупції в Україні. Зокрема, не враховується фактор корупційної активності громадян, і тому все зводиться до корупційної активності посадових (службових) осіб. Це означає, що із стратегії і тактики протидії корупції випадає такий потенціал як "діяльність, спрямована на зменшення корупційної активності громадян", що має, на нашу думку, вирішальне значення для протидії корупції кризового типу.

Включення цього потенціалу у систему протидії корупції передбачає розгортання в Україні діяльності по формуванню антикорупційної культури громадян (зокрема, наприклад, у вигляді розробки і здійснення спеціальної

"Програми формування антикорупційної культури в Україні", урахуванням зарубіжного досвіду, в тому числі досвіду формування у громадян "антимафіозної культури" в м. Палермо в Італії). Необхідність зазначеного вище підходу до вдосконалення протидії корупції в Україні впливає з розроблюваної в Інституті держави і права ім.В.М.Корецького НАН України доктрини протидії злочинності, яка виражається формулою: "соціальна культура громадян плюс кримінальна юстиція". Виходячи з цієї доктрини, існує наступна закономірність: "кримінальна юстиція є ефективною настільки, наскільки розвинутою є соціальна культура громадян, під якою розуміється політична, економічна, правова, моральна культура громадян". Якщо слідувати цій доктрині, то виходить, що ніякі "вдосконалення" кримінальної юстиції (тобто вдосконалення антикорупційного законодавства і антикорупційних інституцій) не будуть давати ефекту, якщо не буде розвинута належним чином антикорупційна культура громадян в Україні. Для реалізації цієї доктрини в Україні має здійснюватися функція розробки і впровадження в життя єдиної антикорупційної політики в Україні. Як свідчить аналіз світового досвіду, в умовах України органом, який найбільш придатний для здійснення цієї функції є Міністерство юстиції України (за умови відповідного вдосконалення його компетенції з метою адаптації до цієї функції).

Що стосується вдосконалення такого компоненту протидії корупції як вдосконалення кримінальної (антикорупційної) юстиції в поєднанні з формуванням антикорупційної культури в Україні, то тут варто здійснити зокрема наступні заходи:

1. В рамках кримінальної юстиції створити спеціальну підсистему антикорупційної юстиції, яка включала б: 1) відповідні правові норми різноманітних галузей права, спрямовані на протидію корупції – як на запобігання їй, так і на забезпечення відповідальності за корупцію; 2) відповідну компетенцію для антикорупційних інституцій, необхідну для ефективною протидії корупції; 3) відповідне фінансове, технічне, науково-методичне, експертне та інше забезпечення антикорупційної юстиції.
2. Створити в Україні функцію (у Міністерстві юстиції України) постійного науково-експертного забезпечення протидії корупції, в тому числі вивчення і впровадження в життя зарубіжного досвіду протидії корупції, зокрема діяльності антикорупційної юстиції. Сьогодні є достатньо підстав вважати, що антикорупційна політика, а також стратегія і тактика протидії корупції в Україні є антинауковою. Це є однією з причин її неефективності. Без усунення цього недоліку годі й сподіватися на успіхи у протидії цьому злу. Про це свідчить і зарубіжний досвід.
3. В зв'язку з особливостями корупційної злочинності, в Україні має бути створена спеціальна система органів антикорупційною юстиції, пристосованих для виконання функції розслідування саме корупційних злочинів (з урахуванням, наприклад, досвіду ФБР у США).
4. В Україні якийсь антикорупційний орган має виконувати функцію антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, а також рішень

державних органів і органів місцевого самоврядування і громадських організацій, партій тощо. Очевидно цим органом має бути Міністерство юстиції України з наданням йому відповідної компетенції.

5. Кримінально-правові норми, що передбачають кримінальну відповідальність за корупційні злочини, можуть ефективно застосовуватися лише за умови належного розвитку іншого (паракримінального) законодавства: конституційного, цивільного, адміністративного, фінансового, господарського, земельного, муніципального тощо. Тому це законодавство має бути приведене у стан, який створював би можливість ефективного застосування кримінального законодавства.

6. Важливим засобом протидії корупції як різновиду зловживання службовими особами законодавством і владою є впровадження в Україні принципу рівності громадянина і держави перед законом і судом. Саме відсутність цього принципу сьогодні приводить до того, що державні службовці під виглядом реалізації пріоритету державних інтересів зловживають своїми повноваженнями. І це робить неможливою протидію цим зловживанням з боку громадян. Виходячи з цього, варто було б законодавчо забезпечити громадянам України право на конституційну скаргу, враховуючи зокрема досвід ФРН.

7. Слід було б також передбачити в Кримінальному кодексі України відповідальність за купівлю-продаж голосів у виборних (представницьких) органах, в тому числі органах місцевого самоврядування.

8. Важливим чинником протидії корупції має стати також законодавче закріплення механізму відповідальності за незаконні рішення, що приймаються колегіальними органами, в тому числі завідомо незаконні рішення судів, прийняті колегіально.

9. Варто розробити і запровадити комплексні технології протидії корупції по основним сферам: державне управління, місцеве самоврядування, правосуддя, будівництво, освіта, медицина і т.п. Ці технології мають складатися з комплексу адекватних заходів, керованих з єдиного спеціального органу: аналітика, експертиза, розвідка, розслідування, судівництво і т.п. Наприклад, виходячи з виявлення корумпованості житлового будівництва, яка спричиняє позаекономічне підвищення ціни на квартири в Києві (за деякими даними ця корупція спричиняє підвищення цін на квартири в Києві близько 30% – так званий "корупційний компонент" ціни).

10. Для здійснення антикорупційного просвітництва і підвищення антикорупційної активності громадян, варто забезпечити поширення в суспільстві інформації про причини та умови, що сприяють корупції, корупційні технології та соціальні (політичні, економічні, правові, моральні) наслідки корупції.

11. Протидію корупції шляхом розвитку соціальної, тобто політичної, економічної, правової, моральної культури громадян слід визнати фактором, без якого неможливим є розвиток української нації. Це лише деякі пропозиції до створення нової технології протидії корупції – соціального зла, що має

здатність зводити нанівець будь-які реформи в Україні і будь-які добрі наміри партій, урядів, парламентів, загрожуючи таким чином здоров'ю нації.

Сьогодні значний потенціал впливу на громадян, зовсім не використовують його для залучення самих громадян до боротьби з корупцією. До того ж розповсюдженість корупції у різних сферах життя, існування останньої як масового явища, перетворює її на елемент повсякденності, звичаю, традиції.

Розповсюдженість корупції й при звичаєність до неї населення, особливо в окремих сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма. Особистості, знаючи про те, що всі дають у тому чи іншому закладі хабарі, дуже важко психологічно перебороти у собі конформістську схильність і вчинити не так, як це робить решта. Вона може добре розуміти на раціональному рівні, що давати хабара – це принизливе, аморальне і навіть протиправне явище, але на рівні психологічних чинників, що обумовлюють її поведінку, піддається традиції. Всі ці симптоми щодо корупції існують в українському суспільстві. Наприклад, десятиліттями існує широко розповсюджена практика приносити пацієнтами до лікарів якісь подарунки (квіти, цукерки, харчові продукти, промислові товари, спиртні напої, гроші або все разом). В умовах стабільного життя подібна практика здебільшого скидалася би на знакову. У такий спосіб пацієнт демонстрував би повагу до професіоналізму, майстерності лікаря і, одночасно, немов би заручався цим знаком, що до нього поставляться не формально і дуже уважно. За нинішніх умов цей звичай, традиція всіляко ініціюється і стимулюється й самими лікарями. Вони всім своїм виглядом, поведінкою демонструють невдоволеність візитом до них пацієнта, розповідають про всілякі труднощі й перешкоди, які стоять на шляху лікування пацієнта, аж доки пацієнт не продемонструє, в свою чергу, готовність до дачі хабара. І та людина, яка за цих умов не дала хабара лікарю, постійно переживає щодо якості отриманої медичної допомоги, наслідків для здоров'я у майбутньому. Ці постулати підтверджуються й даними соціологічних опитувань, що проводились громадськими організаціями. Метою цих досліджень було вивчення деяких аспектів ставлення населення України до корупції т питань, пов'язаних з цією проблемою. Дані дослідження констатують: абсолютна більшість громадян (понад 80 %) вважають корупцію характерним для нашого суспільства явищем. У цілому, населення України оцінює корупцію як зло, що руйнує державу, роз'їдає суспільну мораль, завдає шкоди всьому суспільству. Основні результати опитування засвідчили, що більшість населення України (56 %) корупцію розуміють як хабарництво, продажність та підкуп посадових осіб, політичних діячів. Для інших корупція – це зловживання владою, перевищення посадових повноважень для власного збагачення.

Найкорумпованішими, на думку населення, є:

1. Державна автоінспекція.

2. Медичні заклади.
3. Правоохоронні та судові органи.
4. Вищі учбові заклади.
5. Міністерства та інші органи центральної виконавчої влади.

Розповсюдженість корупційної поведінки, перетворення її для значної маси населення на норму зовсім не означає, що в суспільстві не залишається суспільстві не залишається людей, які не сприймають корупцію, хабарництво у будь-якому вигляді. Зрозуміло, що певні соціальні групи зацікавлені в існуванні корупції. Однак, більшість населення України хоче жити в нормальному правовому, соціально здоровому суспільстві.

Саме тому необхідно побудувати широку коаліцію проти корупції, яка має включати представників ЗМІ, громадського сектора та “чистого” бізнесу.

Ці сили мають в ході конструктивного діалогу визначитися в розумінні цього негативного явища, сформулювати стратегію боротьби з корупцією, окреслити основні напрями діяльності, ефективні засоби і способи досягнення цілей.

Надалі учасникам круглого столу пропонується перегляд роліку на тему «Менталітет та корупція» за ссилкою <https://youtu.be/Fu8PtzIGMTY>

Питання для обговорення:

1. Чи змінилось ваше уявлення про корупцію як явище після отриманої інформації. Що саме?
2. Чи вважаєте ви за можливим протидії корупції в Україні та які засоби ви рахуєте за можливими та дієвими?
3. Що саме ви маєте за можливим здійснити в цьому напрямлені, з позиції студента; з позиції застрашнього фахівця та члена суспільства?
4. З якими корупційними явищами зіткнулися ви. Яким чином вчинили ви тоді та як би вчинили сьогодні?
5. Чи може студент бути учасником корупційних відносин. В якій формі?
6. Чи є надання іншому студенту відповіді на питання під час складання іспиту за винагороду корупційним правопорушенням?
7. Чи є «допомога» в тій чи іншій формі складовою корупційного порушення?

8. Чи вважаєте ви наявним признаком корупції факт що член вашої родини, або близька людина, в поніманні закону, працює на кафедрі де ви навчаєтесь?

9. Чи є корупцією трудовий внесок студентів за для поліпшення санітарно-технічного стану академії?

10. Які ще дії в студентську середовищі можливо віднести до корупції та шляхи їх запобігання?